

VOCABULARI LLATÍ: ENSENYAMENT PER ORDINADOR

PER

PERE-ENRIC BARREDA I EDO

Universitat de Barcelona

L'elaboració d'un programa d'ensenyament per ordinador del vocabulari llatí és un dels objectius del Projecte d'Innovació Docent del Departament de Filologia Clàssica (secció de Llatí) de la Universitat de Barcelona. Aquest projecte té com a objectiu final que els alumnes tinguin un nivell bàsic de llengua llatina, amb els coneixements imprescindibles per a passar posteriorment al seu complet aprenentatge. El programa de vocabulari en concret, anomenat *Paedagogus*, intenta assolir una finalitat molt immediata i precisa: l'adquisició motivada del vocabulari llatí elemental per a accedir, en una primera etapa, a textos de mínima dificultat.

1. Antecedents

La docència del llatí en la Facultat de Filologia en l'actualitat es basa en dividir els grups de llatí de primer en tres nivells: nivell elemental, amb coneixements mínims o nuls (que amb estudis intensius arribin a un nivell equiparable amb els del grup mig); nivell mig, amb els tres cursos de Batxillerat realitzats, però amb orientació cap a una branca filològica diferent de la clàssica; i nivell alt, amb una orientació específica cap a la filologia clàssica.

El Departament ja ha estat utilitzant els darrers cursos un programa d'ensenyament assistit, elaborat pel *CIPL (Centre Informatique de Philosophie et Lettres)* de la Universitat de Liège, i traduït per la professora Elena Benedicto. Inclou exercicis de morfologia nominal, pronominal, adjectival i verbal, de diversa dificultat, i exercicis amb textos reals per a un nivell més avançat¹.

¹ Veure E. Benedicto, "Eines informàtiques per a l'ensenyament universitari", *AFB (Anuari de Filologia. Universitat de Barcelona. Secció D)* 13, 1990, pàgs. 33-53.

L'aplicació del programa ha millorat notablement la pràctica dels elements gramaticals de la llengua llatina i ha suposat un gran ajut per als alumnes de nivell elemental. Hi ha un notable increment final de les hores dedicades a l'estudi de l'assignatura, amb resultats tendents a adquirir un nivell de llatí compatible amb els grups de nivell mig. Per tant, ha actuat clarament com una eina potenciadora de l'activitat desenvolupada a classe, prou condicionada pel nombre d'hores lectives.

També ha estat útil per als alumnes dels altres grups: el repàs de les oracions compostes, per exemple, és ideal per als grups de nivell mig, i respecte del nivell superior -i fins i tot dels cursos de llicenciatura-, els exercicis amb textos tenen un valor enorme, car la funció d'auto-correcció que incorporen permeten aprendre a partir de les pròpies errades.

Tot i els avantatges descrits, no es tracta d'un programa global d'estudi assistit de la llengua llatina. Resol una sèrie d'aspectes com els que abans s'han esmentat, però en deixa de banda completament d'altres d'una importància que els fa indispensables, com és el cas del vocabulari.

Les mancances de vocabulari són clarament observables en el cas dels alumnes de nivell elemental: un text es pot arribar a trobar perfectament analitzat morfològicament i sintàctica, però hi ha una clara inseguretats en el moment de determinar semànticament el sentit de la paraula en el context de la frase i de donar-ne una interpretació per a fer la traducció.

Aquesta mancança, a més, és també evident en els altres nivells de primer curs, i en els cursos d'especialització. L'aprenentatge memorístic fins ara limitava el coneixement complet de la riquesa polisèmica dels mots llatins, però a la vegada aquesta polisèmia convertia les entrades d'alguns mots als diccionaris en una desorientació clara per a l'alumne, que dubtava de quin era el sentit més adient per a la traducció.

2. El programa

L'objectiu principal és la confecció d'un programa flexible i amb capacitat il·limitada d'expansió per a l'aprenentatge assistit del lèxic llatí. La situació de partida, ja exposada, és el fet que el desconeixement del vocabulari llatí planteja una sèrie de dificultats prou grans als alumnes, car la manca de vocabulari dona certa inseguretats en el moment d'enfrontar-se a un text.

La necessitat clara, per tant, és lliurar a l'alumne aquest vocabulari llatí clarament subdividit i agrupat en diferents nivells. El més elemental comprendria el vocabulari indispensable per a un primer curs, i la resta aniria

incorporant els nous mots que anessin apareixent en els textos i autors estudiats específicament a cada curs i assignatura. La flexibilitat del programa ha de permetre renovar els continguts d'aquest cada curs segons els canvis fets en la programació del mateix. Fins i tot, amb unes mínimes adaptacions, i superant el nivell de vocabulari, pot servir per a practicar l'escansió de diferents tipus de versos.

2.1 Problemàtica

L'estudi del vocabulari llatí se'ns presenta condicionat per varis aspectes. El primer és, en el cas de la forma, la presència de la flexió nominal (reflectida en l'enunciat de noms, adjectius i pronoms) i de la conjugació verbal (fonamentada en tres temes: present, perfet i supí). A banda, hi ha les partícules indeclinables, que només tenen una forma.

Aquesta particularitat s'ha de trobar reflectida en el programa, i així hem optat per diferenciar les tres realitats: per una banda, la flexió nominal, on els canvis afecten només els morfemes o diferències de flexió; per l'altra la flexió verbal, on caldrà diferenciar els tres temes; i per l'altra els indeclinables. A efectes del plantejament teòric del programa, no obstant, cal prescindir de l'enunciat verbal complet: el tema de present serà l'únic que apareixerà en el llistat de vocabulari (car seria un esforç inútil duplicar i triplicar entrades de vocabulari per als altres temes). En compensació, es crearà un apartat específic d'estudi de les conjugacions fent especial atenció als temes de perfet i de supí.

El segon aspecte és l'equivalència entre el mot llatí i el mot català / castellà. En aquest cas, ja s'ha fet esment anteriorment de la polisèmia que sol afectar els mots llatins. Tractant-se, emperò, d'un nivell inicial, aquesta polisèmia es resoldrà de dues maneres: cada mot llatí que amb una mateixa forma tingui diferent funció a la frase -sobretot els indeclinables-, i per tant diferent traducció, tindrà una entrada per a cada valor, especificant-se aquest. D'altra banda, cada mot amb més d'una interpretació s'haurà de repetir per cada accepció catalana o castellana.

Per tant, el programa ha de tenir dues grans vessants: a) estudi del vocabulari llatí amb la correspondència català / castellà o a la inversa, i b) estudi dels temes verbals de present, de perfet i de supí, sense necessitat de la traducció, específica de la primera part.

En l'aspecte pedagògic i didàctic, cal tenir molt en compte que l'alumne comença el curs sense tenir cap coneixement, i, a mesura que el curs avanci, anirà coneixent més mots, procès que ha d'acabar amb un domini general. Per tal que el programa s'adapti a aquesta diferent situació que es planteja al llarg del curs ha estat ideat un doble nivell d'estudi: el primer seria el d'aprenentatge o elemental, on l'alumne vagi descobrint les possibilitats del programa (per a això es plantegen preguntes de tipus test i amb un temps limitat de resposta) i un segon nivell de repàs, on l'alumne (ja sense l'ajut de les opcions del test i amb un coneixement més extens) vagi contestant de memòria a les preguntes.

Per tant, hi haurà dues possibilitats de presentació de la pregunta: la senzilla, tipus test, que ofereix quatre possibilitats, i la superior, on s'ha de teclejar la resposta exacta.

D'altra banda, sempre convé incidir en les qüestions que no es responguin correctament, i així es considera la possibilitat de la repetició de les contestacions equivocades immediatament després de fer un test. La repetició, a manera de repàs, permet incidir i donar rellevància a les qüestions que no hagin estat respostes correctament.

Per tal que l'estudiant vegi quin és el seu nivell, també es preveu la possibilitat d'avaluar les respostes correctes en tants per cent. Aquesta nota o proporció serveix d'autocontrol tant a l'alumne com al professor, en el cas que aquest decideixi supervisar personalment l'activitat de l'alumne. En resum, la doble possibilitat de treballar (aprenentatge i avaluació), amb la limitació de temps de resposta i la possibilitat de repetició de les errades, així com l'avaluació final, són aspectes pedagògics molt interessants que cal incloure en el programa.

2.2 Continguts

Els continguts d'aquest vocabulari elemental es determinaran atenent a les investigacions fetes al *LASLA (Laboratoire d'Analyse statistique des langues anciennes)* de la Universitat de Liège, i publicades al *Dictionnaire fréquentiel et Index inverse de la langue latine*, par L. Delatte, E. Evrard, S. Govaerts, J. Denooz, Liège, LASLA, 1981. En concret, es donarà la màxima atenció a dues publicacions com són el treball d'E. Borrell - T. Ferrer (*Lèxic*

bàsic llatí-català, català- llatí, Barcelona, Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres, 1982) i el de M. Mathy (*Vocabulaire du base du latin*, Paris, O.C.D.L., 1958).

Les paraules les dividim, seguint les proporcions que apareixen al *Dictionnaire fréquentiel*, en tres grups aproximadament iguals: un grup de noms i un altre de verbs per una banda, i per l'altra un tercer grup amb la resta de formes (adjectius, pronoms, adverbis, preposicions, conjuncions,...). Aquesta divisió es fa així car la proporció menor dels indeclinables i la major de formes flexives nominals aconsella fer un transvasament d'adjectius i pronoms per a deixar en peu d'igualtat noms per una banda, verbs per l'altra i, finalment, tots els altres tipus de mots.

Després, la selecció de les formes verbals de temes de perfet i supí parteix de la classificació morfològica dels diversos temes en relació als de present, i comprèn totes les possibilitats existents. Per a simplificar el repàs de formes, aquestes no s'inclouen íntegrament, sinó que es limiten a les més característiques: present d'indicatiu i de subjuntiu (tema de present), perfet (tema de perfet) i perfet passiu (tema de supí), de manera que hom estudiï els tres temes al temps que repassa la conjugació. Aquest apartat servirà també per a desenvolupar i millorar el que se li dedica al programa de Liège, que es una mica feble.

La selecció del vocabulari concret del nivell elemental s'ha fonamentat, per tant, en tres criteris: a) mots bàsics de gran freqüència d'ús; b) mots que, tot i no tenir tant d'ús, s'han de conèixer en el nivell elemental d'estudis de gramàtica -entre ells, els temes verbals-; i c) mots que apareixen en els textos bàsics que s'estudien al llarg del curs. Així, ha estat fet un llistat d'unes 900 paraules (dividides en els apartats de noms, verbs i la resta) i de 64 verbs (models dels diversos tipus de temes de perfecte i de supí), que són les que hauria de dominar un alumne en acabar el primer curs de llatí. La selecció de les versions catalana i castellana del vocabulari bàsic, de vegades qüestionable, ha estat feta amb l'orientació indispensable d'eines tan útils com el treball ja esmentat de Borrell i Ferrer, i del diccionari Spes (Barcelona, Biblograf), publicacions de fàcil accés i consulta.

2.3 Estructura

El programa és realitzat en llenguatge *GwBasic*, igual que el de Liège, degut a la seva capacitat de posada al dia i flexibilitat. Per a facilitar el caràc-

ter flexible i d'adaptació, els continguts (els mots i la traducció) aniran en fitxers de text separats del cos del programa, fet que facilitarà la seva adaptabilitat i renovació. El funcionament serà molt simple: apareixerà en pantalla un menú previ que permetrà llegir un text informatiu, i triar l'opció (Català/Castellà) i el nivell (ara només un, després d'altres). Aleshores apareixerà una pantalla de presentació i el menú general d'opcions. Les quatre primeres es destinaran a l'estudi del vocabulari (A, noms; B, verbs; C, la resta: adjectius, pronoms, preposicions, adverbis, conjuncions i exclamacions; i D, tots junts). La cinquena (E) serà per a la conjugació de verbs. La sisena (F) servirà per al repàs de les contestacions errades del vocabulari. La setena (G) donarà els resultats de les opcions realitzades. A més s'afegiran cinc opcions més (H a L), idèntiques a les cinc primeres, però que permetran la generació de tests per impressora amb les qüestions seleccionades. Una vegada se'n tria una, sempre es disposarà, durant la realització de l'exercici, de l'opció de retrocès a la pantalla de selecció anterior, fins al menú principal.

Quan es triï una d'aquestes cinc opcions, el programa farà una selecció aleatòria de mots, en número variable segons les opcions i la versió, que constituïran les qüestions del test. Després, en el cas dels quatre exercicis de vocabulari, apareixerà la possibilitat d'escollir el nivell fàcil, que permet disposar de les quatre opcions del test (però que limita el temps de resposta a 20 segons, i considera errònia la resposta si s'acaba el temps) o el nivell superior (sense quatre opcions i sense limitació de temps). Després demanarà si es vol fer l'opció Llatí-Català (o Castellà) o a la inversa, i passarà a presentar les preguntes. Quan s'acabin, es passarà a l'opció inversa (si es feia llatí-català, ara català-llatí), i en acabar es torna al menú. Sempre hi haurà la possibilitat de repetir les qüestions respostes incorrectament amb l'opció F, però només una vegada. Després, l'opció G permet veure de nou les errades comeses tant durant la realització del test com del repàs.

En el cas de la conjugació de verbs, només es farà la primera pregunta, és a dir, si es vol el nivell fàcil (amb les quatre opcions d'ajut, i limitació del temps de resposta a 25 segons), o el superior (sense opcions ni limitació de temps), car les formes, com s'ha dit abans, són només en llatí. En acabar, es podrà repetir l'exercici. Tot i que no hi haurà possibilitat de repetir les respostes errades, l'opció G permetrà veure les errades comeses durant la realització del test. Aquesta opció G també dóna els resultats, en forma de tant per cent de correcció, que serviran per a fer una auto-avaluació per part de l'alumne.

En pantalla hi haurà, a totes les opcions, unes estadístiques sobre el número de qüestions que queden per contestar, les ja contestades, si són correc-

tes o no i el percentatge de correctes. La manera de respondre és senzilla: només cal contestar marcant l'opció seleccionada o teclejant la traducció del mot proposat -o la forma del verb que s'indica-. Per tal d'evitar els problemes de caràcters en determinats teclats, les tecles de funció reproduïxen les vocals accentuades i els caràcters especials (ç, ñ). L'opció d'impressora funcionarà com les opcions anteriors A a D (en el cas del vocabulari es pot triar Llatí-Català o Castellà o a la inversa), però sempre en forma de test amb quatre opcions. Les qüestions apareixeran en pantalla i es podran escollir selectivament, sense limitació numèrica. La impressió és directa sobre el paper, de manera que després el test es pot fer per escrit sobre el full imprès.

3. Conclusió

La concepció del programa s'ajusta a les necessitats i exigències de l'estudi assistit d'aquest primer nivell de vocabulari. Només cal veure aspectes determinants com l'estudi directe i invers del vocabulari llatí respecte del català i castellà, l'estudi separat dels diferents temes verbals amb temps característics, la doble possibilitat de treball (aprenentatge i avaluació), la repetició dels mots traduïts erròniament, i la valoració del percentatge de respostes correctes. L'aspecte potser més qüestionable, el contingut, és a dir, els mots llatins seleccionats, i també la traducció dels mateixos, en els casos de polisèmia clara, és revisable. Com ja s'ha dit, el contingut queda separat del programa en forma de fitxers de text fàcilment accessibles i modificables segons les necessitats d'un nivell, curs o grup determinat. La renovació, actualització i possibilitat de canvis queda oberta, així com l'ampliació amb nous nivells. Per tant, l'objectiu marcat en el Programa d'Innovació Docent, que és la confecció d'un programa flexible i amb capacitat il·limitada d'expansió, s'acomplirà. Tan aviat com s'acabi el programa, només faltará l'aplicació efectiva, que serà la que permetrà fer-li les actualitzacions adients per tal que doni els millors resultats possibles.